

Sic erat in votis

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Sic erat in votis

Studia i szkice ofiarowane

Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi

w sześćdziesiątą rocznicę urodzin

Europa i świat w czasach nowożytnych

pod redakcją Małgorzaty Karkochy i Piotra Robaka

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

Łódź 2017

Małgorzata Karkocha, Piotr Robak
Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny
Katedra Historii Nowożytnej
90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27a

RECENZENT

Marian Drozdowski

REDAKTOR INICJUJĄCY

Iwona Gos

REDAKCJA

Bogusław Pielat

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Wojciechowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Tomasz Pietras

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Ilustracja na okładce: Jean Duplessi-Bertaux, *Szturm Tuileries*, olej na płótnie, 1793 r.
w zbiorach Muzeum Pałac w Wersalu / Chateau de Versailles, France

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2017

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07534.16.0.K

Ark. druk. 25,0

ISBN 978-83-8088-806-7

e-ISBN 978-83-8088-807-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Florian Amich

Na Zbyszka

Krzysztof Mikulski

Drogi Zbyszku, Jubilacie!
Nie chce wcale wierzyć świat,
że już masz tak wiele lat.
Tak niedawno jeszcze dziecię,
w cherubinka strojnej glorii.
Dzisiaj już dostojny przecież,
Wybitny i Szanowany Profesor Historii.
Ale przecież coś z dziecięcia
niech zostanie w twoim guście:
Gdy ustawisz się do zdjęcia...
Proszę... Wydaj z siebie Uśmiech!

SPIS TREŚCI

Tabula Gratulatoria	11
Słowo wstępne (MAŁGORZATA KARKOCHA, PIOTR ROBAK)	15
Bibliografia prac drukowanych profesora Zbigniewa Anusika (oprac. MAŁGORZATA KARKOCHA)	21
MARIUSZ MARKIEWICZ, Państwo nowożytne. Kilka refleksji historyka	37
JANUSZ MAŁĘK, Traktat toruński z roku 1466 w historiografii polskiej i niemieckiej	45
MAŁGORZATA DĄBROWSKA, Jana Długosza spojrzenie na Bizancjum	59
JACEK WIJACZKA, Książę Albrecht von Brandenburg-Ansbach jako polski lennik	81
EWA KUBIAK, Kolonialne mozaiki z piór z Meksyku w nowożytnych <i>Wunderkammerach</i> Europy	99
MARIAN CHACHAJ, O zagranicznych podróżach i edukacji uniwersyteckiej Wiśniowieckich	121
RYSZARD SKOWRON, Cuda i bitwy w relacjach Benita de Soxa. Trzy hiszpańskie druki ulotne z okresu wojny w Prusach (1626–1629)	141
ANDRZEJ KORYTKO, Dlaczego Sztumska Wieś? Kulisy negocjacji dotyczących ustalenia miejsca i czasu polsko-szwedzkich rokowań w 1635 roku	157
WALDEMAR KOWALSKI, Kobiety w świecie żołnierza. Patryk Gordon z Auchleuchries i jego wspomnienia z podróży po Polsce połowy XVII wieku	171
PIOTR ROBAK, Moc Lewiatana, czyli paradoksy teorii suwerenności władzy Thomasa Hobbesa	185
DOROTA DUDEK, Religijność jako element obyczajowości przedstawicieli angielskiej klasy średniej w drugiej połowie XVII wieku na podstawie ówczesnych przekazów pamiętnikarskich	203
ALEKSANDRA SKRZYPIETZ, Propozycja małżeństwa córki królewicza Jakuba Sobieskiego z Karolem XII	229
JOANNA ORZEŁ, Co przekazać potomności o Szwecji, czyli szwedzkie wątki w <i>Memoirale dziadowskim</i> Adama Jana Warakomskiego	243

BOGDAN ROK, Kontakty interpersonalne staropolskich podróżników na szlakach europejskich w XVIII wieku	259
RICHARD BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI, Stanisława Augusta Poniatowskiego zderzenia cywilizacyjne	273
KATARZYNA STELMASIAK, Amerykańsko-francuskie stosunki dyplomatyczne w latach 1784–1789 w opiniach Thomasa Jeffersona	289
MAŁGORZATA KARKOCHA, Wojna rosyjsko-turecka na łamach „Pamiętnika Historyczno-Politycznego” (1787–1788)	311
JOLANTA A. DASZYŃSKA, Blaski i cienie amerykańskiej konstytucji federalnej	343
ANDRZEJ K. LINK-LENCZOWSKI, Kilka uwag o zmianach społecznych, świadomości i kultury w czasach saskich w kontekście osiągnięć i perspektyw badawczych ostatnich lat	355
Spis rycin	367
Indeks osób (oprac. MAŁGORZATA KARKOCHA)	369
Indeks nazw geograficznych (oprac. MAŁGORZATA KARKOCHA)	371

TABULA GRATULATORIA

SŁAWOMIR AUGUSIEWICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
JAKUB BASISTA – Uniwersytet Jagielloński
TADEUSZ BERNATOWICZ – Uniwersytet Łódzki
KONRAD BOBIATYŃSKI – Uniwersytet Warszawski
SŁAWOMIR BRALEWSKI – Uniwersytet Łódzki
PIOTR BRIKS – Uniwersytet Szczeciński
ANNA BRZEZIŃSKA – Uniwersytet Łódzki
ANDRZEJ M. BRZEZIŃSKI – Uniwersytet Łódzki
BEATA BUCHALSKA – Uniwersytet Łódzki
JANUSZ BUDZIŃSKI – Uniwersytet Jana Kochanowskiego filia w Piotrkowie
Trybunalskim
DARIUSZ DOLAŃSKI – Uniwersytet Zielonogórski
LUCYNA DOMAŃSKA – Uniwersytet Łódzki
BOGUSŁAW DYBAŚ – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
JAN DZIĘGIELEWSKI – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
PAWEŁ FILIPCZAK – Uniwersytet Łódzki
ANNA FILIPCZAK-KOCUR – Uniwersytet Opolski
MACIEJ FORYCKI – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
MACIEJ FRANZ – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
JANUSZ FRENKEL – Uniwersytet Łódzki
RADOSŁAW GAZIŃSKI – Uniwersytet Szczeciński
MAREK GENSLER – Uniwersytet Łódzki
ALBIN GŁOWACKI – Uniwersytet Łódzki

TADEUSZ GRABARCZYK – Uniwersytet Łódzki
AGNIESZKA GRALIŃSKA-TOBOREK – Uniwersytet Łódzki
JANUSZ HOCHLEITNER – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
KAZIMIERZ ILSKI – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
MARZENA IWAŃSKA – Uniwersytet Łódzki
WITOLD JARNO – Uniwersytet Łódzki
KATARZYNA JEDYNAKIEWICZ-MRÓZ – Uniwersytet Łódzki
DARIUSZ JEZIORNY – Uniwersytet Łódzki
ELŻBIETA JUNG – Uniwersytet Łódzki
GRAŻYNA EWA KARPIŃSKA – Uniwersytet Łódzki
NORBERT KASPAREK – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
DAMIAN KASPRZYK – Uniwersytet Łódzki
WIOLETTA KAZIMIERSKA-JERZYK – Uniwersytet Łódzki
MACIEJ KOKOSZKO – Uniwersytet Łódzki
JOLANTA KOLBUSZEWSKA – Uniwersytet Łódzki
ANDRZEJ KOMPA – Uniwersytet Łódzki
MICHAŁ KOPCZYŃSKI – Uniwersytet Warszawski
URSZULA KOSIŃSKA – Uniwersytet Warszawski
EWELINA KOSTRZEWSKA – Uniwersytet Łódzki
KAROL KOŚCIELNIAK – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
BARBARA KRYSZTOPA-CZUPRYŃSKA – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
CEZARY KUKLO – Uniwersytet w Białymstoku
INGA B. KUŹMA – Uniwersytet Łódzki
SEBASTIAN LATOCHA – Uniwersytet Łódzki
KRZYSZTOF LESIAKOWSKI – Uniwersytet Łódzki
MIROŚLAW J. LESZKA – Uniwersytet Łódzki
BEATA LORENS – Uniwersytet Rzeszowski
DOMINIKA ŁARIONOW – Uniwersytet Łódzki
JANUSZ MACIASZEK – Uniwersytet Łódzki
JOANNA MAJ – Uniwersytet Łódzki
ADAM MAKOWSKI – Uniwersytet Szczeciński
WOJCIECH MARCINIAK – Uniwersytet Łódzki
ANNA MARCINIAK-KAJZER – Uniwersytet Łódzki
KIRIŁ MARINOW – Uniwersytet Łódzki

ADAM MIODOWSKI – Uniwersytet w Białymstoku
KRZYSZTOF MUCHA – Uniwersytet Łódzki
EWA NOWINA-SROCZYŃSKA – Uniwersytet Łódzki
SŁAWOMIR M. NOWINOWSKI – Uniwersytet Łódzki
LESZEK OLEJNIK – Uniwersytet Łódzki
PAWEŁ OLSZEWSKI – Uniwersytet Jana Kochanowskiego filia w Piotrkowie
Trybunalskim
EDWARD OPALIŃSKI – Uniwersytet Jana Kochanowskiego filia w Piotrkowie
Trybunalskim, Państwowa Akademia Nauk w Warszawie
KATARZYNA ORSZULAK-DUDKOWSKA – Uniwersytet Łódzki
ANETA PAWŁOWSKA – Uniwersytet Łódzki
KRYSZYNA PIĄTKOWSKA – Uniwersytet Łódzki
PAWEŁ PIENIĄŻEK – Uniwersytet Łódzki
TOMASZ PIETRAS – Uniwersytet Łódzki
WIESŁAW PUŚ – Uniwersytet Łódzki
DARIUSZ RADZIWIŁOWICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
AGNIESZKA REJNIAK-MAJEWSKA – Uniwersytet Łódzki
DARIUSZ ROGUT – Uniwersytet Jana Kochanowskiego filia w Piotrkowie
Trybunalskim, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi
SEWERYN RZEPECKI – Uniwersytet Łódzki
ARKADIUSZ RZEPKOWSKI – Uniwersytet Łódzki
RAFAŁ STOBIECKI – Uniwersytet Łódzki
SŁAWOMIR L. SZCZESIO – Uniwersytet Łódzki
KRYSZYNA SZELĄGOWSKA – Uniwersytet w Białymstoku
PIOTR SZKUTNIK – Uniwersytet Łódzki
ALICJA SZYMCZAK – Uniwersytet Łódzki
BARBARA TUCHAŃSKA – Uniwersytet Łódzki
PIOTR UGNIEWSKI – Uniwersytet Warszawski
ADRIAN ULJASZ – Uniwersytet Rzeszowski
PRZEMYSŁAW WAINGERTNER – Uniwersytet Łódzki
TERESA WOLIŃSKA – Uniwersytet Łódzki
ANDRZEJ ZAKRZEWSKI – Uniwersytet Warszawski
HANKA ŻEREK-KLESZCZ – Uniwersytet Łódzki
RADOSŁAW ŻURAWSKI VEL GRAJEWSKI – Uniwersytet Łódzki

SŁOWO WSTĘPNE

Jubileusz sześćdziesięciolecia urodzin i niemal czterdziestolecia pracy naukowej oraz dydaktycznej prof. dr. hab. Zbigniewa Anusika stał się uzasadnionym pretekstem dla Jego przyjaciół, kolegów, współpracowników, a także uczniów do przygotowania i uhonorowania Go pamiątkową księgą. Profesorowi dedykowany jest zbiór tekstów napisanych przez historyków, historyków sztuki i filologów z różnych uczelni w Polsce i za granicą, zatytułowany *Sic erat in votis. Europa i świat w czasach nowożytnych*. Omówiono w nich wydarzenia rozgrywające się na przestrzeni czterech stuleci – od XV do końca XVIII stulecia, choć zasadniczo umiejscowione w epoce nowożytnej. Odzwierciedla to szerokie spektrum zainteresowań naukowych Profesora.

* * *

Warto w tym miejscu przybliżyć karierę naukową Jubilata, a wraz z nią Jego osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne związane z długoletnią pracą na Uniwersytecie Łódzkim.

Zbigniew Włodzimierz Anusik urodził się 23 lutego 1957 r. w Łodzi w rodzinie inteligenckiej. W tym też mieście ukończył w roku 1976 II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza. Lata nauki w szkole średniej to też czas pojawienia się pierwszych poważnych historycznych zainteresowań i pasji Jubilata. Jako uczeń IV klasy został bowiem laureatem II Olimpiady Historycznej, zajmując V miejsce w finale ogólnopolskim. Konsekwencją rodujących się młodzieńczych zainteresowań historią i pierwszego istotnego powodzenia w ich publicznej prezentacji był wybór przez Zbigniewa Anusika studiów historycznych na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ), które ukończył z wyróżnieniem w 1980 r. Praca magisterska pt. *Życie polityczne w Piotrkowie w XVI-XVIII wieku*, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Bohdana Baranowskiego, otworzyła Mu też drogę do objęcia stanowiska asystenta w Zakładzie Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej w Instytucie Historii UŁ, gdzie został zatrudniony 1 października 1980 r. W tym też Zakładzie uzyskał 1 września 1983 r. awans na stanowisko starszego asystenta. Lata asystentury poświęcił Zbigniew

Anusik na przygotowanie rozprawy doktorskiej pt. *Misja polska w Sztokholmie w latach 1789–1795*, którą napisał pod kierunkiem prof. dr Zofii Libiszowskiej i obronił w grudniu 1989 r. Z kolei nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych przez Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ odbyło się 18 stycznia 1990 r., miesiąc zaś później został zatrudniony na stanowisku adiunkta w miejscu dotychczasowej pracy, a od 1995 r. w Zakładzie Historii Powszechnej Nowożytnej. W dniu 15 lutego 2001 r. odbyło się kolokwium habilitacyjne Zbigniewa Anusika na podstawie opublikowanej przez niego pracy *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*. Mocą uchwały Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ uzyskał też stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii powszechnej nowożytnej, co otworzyło Jubilatowi drogę do kolejnego awansu. W dniu 1 lipca 2003 r. został zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego w dotychczasowym Zakładzie, natomiast 1 października 2005 r. objął kierownictwo samodzielnego Zakładu Historii Nowożytnej Krajów Nadbałtyckich, a od 1 czerwca 2006 r. stanął na czele Katedry Historii Nowożytnej Polski i Krajów Nadbałtyckich. Z kolei postanowieniem z 22 października 2007 r. prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadał Zbigniewowi Anusikowi tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych. Od 1 października 2011 r. Jubilat kieruje Katedrą Historii Nowożytnej.

Zainteresowania naukowe Profesora koncentrują się wokół szeroko pojętej historii Polski i powszechnej XVII i XVIII w. Od przeszło trzydziestu lat zajmuje się także badaniami związanymi z nowożytną historią Szwecji, dziejami ówczesnych stosunków polsko-szwedzkich oraz historią dyplomacji polskiej i powszechnej XVIII stulecia. W ostatnich dwóch dekadach coraz więcej miejsca w swoich badaniach Profesor poświęcił wydarzeniom Wielkiej Rewolucji Francuskiej i międzynarodowym oddziaływaniom wypadków zachodzących we Francji w latach 1787–1799.

Realizację tych szerokich zainteresowań naukowych umożliwiły Profesorowi nie tylko liczne kwerendy w archiwach i bibliotekach krajowych, ale także naukowe wyjazdy zagraniczne. Dwukrotnie (w latach 1987–1988 i 1992–1993) był stypendystą Instytutu Szwedzkiego (SverigesInstitutet). Po raz trzeci odwiedził Sztokholm jesienią 1997 r. w ramach stypendium przyznanego Mu przez Fundację im. Brzezia Lanckorońskich (w sumie w stolicy Szwecji spędził prawie 11 miesięcy). Profesor skorzystał również – w lipcu 1996 r. – ze stypendium Fundacji im. Stefana Batorego, które umożliwiło Mu podjęcie badań naukowych na Uniwersytecie w Oksfordzie (Wolfson College).

Plonem powyższych projektów badawczych i stażów naukowych jest twórczość naukowa Jubilata. W tej dziedzinie Profesor może pochwalić się

nader bogatym dorobkiem. Jest bowiem Autorem 190 pozycji drukowanych z zakresu historii nowożytnej Polski oraz historii nowożytnej powszechnej. Na ten dorobek składa się w pierwszym rzędzie siedem monografii (*Misja polska w Sztokholmie w latach 1789–1795*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1993, ss. 179; *Gustaw II Adolf*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 1996, ss. 297; *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1789–1792*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, ss. 609; *Karol XII*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006, ss. 383; *Gustaw II Adolf*, wydanie drugie poprawione, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2009, ss. 360; *Studia i szkice staropolskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, ss. 853; *France in Sweden's Foreign Policy in the Era of Gustav III's Reign (1771–1792)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, ss. 568). Poza tym Profesor jest autorem 93 artykułów naukowych, 9 artykułów recenzyjnych, 23 obszernych recenzji, 24 biogramów zamieszczonych w *Polskim słowniku biograficznym*, 6 biogramów skandynawskich laureatów Pokojowej Nagrody Nobla, a także 27 drobnych prac o różnym charakterze. Był również redaktorem 16 wydawnictw zbiorowych (wieloautorskich). Napisane przez Profesora artykuły i recenzje zostały opublikowane na łamach znanych naukowych czasopism historycznych, takich jak „Acta Universitatis Lodziensis”, *Folia Historica*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, „Kwartalnik Historyczny”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Nauk Historycznych”, „Rocznik Łódzki”, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, „Studia Historyczne”, „Studia Maritima”, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, „Zapiski Historyczne” i „Zeszyty Wiejskie”, jak również w różnego rodzaju pracach zbiorowych, materiałach z konferencji, księgach pamiątkowych i jubileuszowych.

Profesor Zbigniew Anusik był też pomysłodawcą i współtwórcą (wraz z dr. hab. Albinem Głowackim, prof. nadzw. UŁ) wydawanego od 2002 r. aż do dziś przez Instytut Historii UŁ czasopisma naukowego (półrocznika) – „Przeglądu Nauk Historycznych”. Od momentu powstania tego periodyku pełnił funkcję sekretarza redakcji, a od 1 stycznia 2009 r. jest jego redaktorem naczelnym.

Jubilat ma w swoim dorobku naukowym także organizację kilku konferencji naukowych w Instytucie Historii UŁ. W listopadzie 1995 r., wspólnie z dr. hab. Jerzym Gobisem, prof. nadzw. UŁ, zorganizował ogólnopolską konferencję naukową pt. *Oświeceni wobec rozbiorów Polski*. W listopadzie 2005 r. już samodzielnie zorganizował konferencję pt. *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*. Z kolei w roku 2010

był organizatorem konferencji pt. *Władza i polityka w czasach nowożytnych* (dedykowanej pamięci prof. dr Zofii Libiszowskiej w dziesiątą rocznicę jej śmierci). Poza tym Profesor Zbigniew Anusik wziął udział w około 30 konferencjach naukowych. Na każdej z nich wygłaszał referat, co pozwoliło Mu stać się postacią znaną i rozpoznawalną w kręgach historyków zajmujących się nowożytną historią Polski i powszechną.

Obok działalności naukowej Profesor pełnił również szereg ważnych funkcji administracyjnych, dydaktycznych i organizacyjnych na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ. W latach 1999–2002 był pełnomocnikiem dyrektora Instytutu Historii do spraw dydaktycznych. Z kolei od 1 września 2002 do 31 sierpnia 2008 r. sprawował funkcję prodziekana tego wydziału do spraw nauczania. Pracę tę łączył z obowiązkami dyrektora Instytutu Historii (od 1 listopada 2005 do 30 września 2008 r.). W latach 2000–2008 był także kierownikiem Podyplomowego Studium Historii oraz Historii i Wiedzy o Społeczeństwie, realizowanych w Instytucie Historii. W roku 2005 utworzono konsorcjum uczelni publicznych (koordynator – Uniwersytet Warszawski) realizujących projekt studiów podyplomowych dla nauczycieli w zakresie języka obcego i drugiego przedmiotu (zadanie edukacyjne współfinansowane przez EFS i MEN). W związku z tym przedsięwzięciem Profesor zmodyfikował program studiów podyplomowych prowadzonych w Instytucie Historii od 2000 r., który w tej postaci stał się podstawą studiów historycznych dla wszystkich uczestników konsorcjum. Natomiast od 1 września 2008 do 31 sierpnia 2016 r. był dziekanem Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ.

Mimo pełnienia tak wielu obowiązków, Zbigniew Anusik wypromował na prowadzonych przez siebie seminariach 11 doktorów nauk humanistycznych i ponad 90 magistrów.

W uznaniu powyższych zasług oddanych w służbie UŁ Jubilat otrzymał liczne nagrody i wyróżnienia. Za swoje osiągnięcia naukowe został pięciokrotnie uhonorowany nagrodą indywidualną Rektora UŁ, czterokrotnie (w latach 1997, 2002, 2007 i 2012) nagrodą I stopnia i raz (w roku 1994) nagrodą II stopnia. Przyznano mu także nagrodę zespołową I stopnia (w roku 1990), a trzykrotnie (w latach 2008, 2012 i 2014) nagrodę zespołową II stopnia. W roku 2015 Profesor otrzymał nagrodę zespołową Rektora UŁ za szczególne osiągnięcia w obszarze nauk humanistycznych. Z kolei w latach 2009–2015 uzyskał nagrody Rektora UŁ I stopnia za osiągnięcia organizacyjne. W roku 1990 otrzymał również nagrodę dydaktyczną II stopnia. Za działalność organizacyjną i naukową przyznano Mu natomiast w 2001 r. Złotą Odznakę UŁ, a w 2010 r. medal – Uniwersytet Łódzki w służbie Społeczeństwu i Nauce. Poza tym Profesor Zbigniew Anusik w 2008 r.

został odznaczony Medalem Srebrnym za Długoletnią Służbę, a w 2013 r. Medalem Złotym za Długoletnią Służbę. Wreszcie wyróżniony został w roku 2012 szczególnie cenionym przez nauczycieli akademickich Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Wypada podać również kilka informacji z życia prywatnego Jubilata. Od ukończenia studiów jest żonaty (żona Małgorzata – emerytowany od niedawna nauczyciel historii; wiele lat uczyła w XX LO w Łodzi). Córka, Aleksandra Bartosiewicz, kontynuuje rodzinną tradycję pracy naukowej i dydaktycznej na UŁ, tyle że w dziedzinie ekonomii (adiunkt na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym). W styczniu 2017 r. Profesor doczekał się też wnuka Juliusza, być może przyszłego naukowca.

Zbigniew Anusik w młodości uprawiał czynnie sport. Dziś jest zapalonym kibicem sportowym różnych dyscyplin, zwłaszcza futbolu, a o Jego ukochanym klubie piłkarskim Widzewie Łódź potrafi rozprawiać godzinami, wspominając okres europejskiej świetności tej drużyny. Profesor lubi także podróże i turystykę. W 2011 r. uczestniczył w objeździe terenowym studentów historii na Morawy i do Drezna, w czasie którego dał swoim uczniom przykład wybornej kondycji fizycznej i wiedzy o zwiedzanych zabytkach. W wolnych chwilach zajmuje się też genealogią, co nie zawsze daleko odbiega od Jego pracy naukowej.

Warto również wspomnieć, że Jubilat ceni sobie spotkania towarzyskie w gronie zaufanych przyjaciół, kolegów i współpracowników. Był współorganizatorem przez ponad dekadę Balów Historyka i Balów Dziekańskich, które integrowały nie tylko środowisko łódzkich historyków akademickich, ale wszystkich pracowników Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ (również pionu administracyjnego). Dziś tę tradycję kontynuują kolejni dyrektorzy i dziekani, a Zbigniew Anusik nadal jest niestrudżonym i niezastąpionym uczestnikiem obydwu uczelnianych spotkań. Niewątpliwie świadczy to o tym, że Jubilat potrafi udanie i w sposób godny naśladowania łączyć zawodowy profesjonalizm i wynikające stąd obowiązki z urokami akademickiego życia towarzyskiego.

* * *

Dedykowaną Zbigniewowi Anusikowi księgę pamiątkową *Sic erat in votis. Europa i świat w czasach nowożytnych* otwiera fraszka *Na Zbyszka*, napisana przez bliskiego przyjaciela Jubilata, prof. dr. hab. Krzysztofa Mikulskiego. Następnie zamieszczona została Tabula Gratulatoria i bibliografia prac drukowanych Profesora. Poza tym w księdze znalazły się artykuły, szkice i przyczynki poświęcone różnym odsłonom historii Europy (od Morza Czarnego po Atlantyk) i obu Ameryk od późnego średniowiecza po schyłek XVIII w.

Teksty te dotyczą wydarzeń politycznych i militarnych, ujętych na szerokim tle stosunków międzynarodowych, ale prezentują również zagadnienia ustrojowo-polityczne i społeczno-religijne oraz odnoszą się do problemów z zakresu literaturoznawstwa, źródłoznawstwa, prasoznawstwa, biografistyki, dziejów dyplomacji, podróżnictwa i nauczania, wreszcie historii sztuki i myśli politycznej.

Inicjatorom tej publikacji – o tak szerokiej rozpiętości tematycznej, wkomponowanej się jednak w różne aspekty zainteresowań i badań naukowych Profesora – pozostaje mieć tylko nadzieję, że dostarczy ona Jubilatowi, jak i innym Czytelnikom, ciekawej, wartościowej i inspirującej lektury.

* * *

Pomysłodawcy niniejszej książki jubileuszowej pragną w tym miejscu serdecznie podziękować Autorom tekstów, którzy łaskawie przyjęli zaproszenie do udziału w tym przedsięwzięciu intelektualnym i wydawniczym, poświęcili swój czas, wiedzę i umiejętności w ich przygotowanie oraz nadesłali je do druku. Dziękujemy też Jubilatowi, że swoją różnorodną działalnością w służbie nauki i Uniwersytetu Łódzkiego dał nam sposobność do podjęcia tej inicjatywy. Życzymy Mu zdrowia, pogody ducha, kolejnych sukcesów zawodowych i dalszego powodzenia w życiu osobistym, jak również nieustającej wytrwałości w obdarowywaniu sympatią, cierpliwością i zadziwiającą erudycją swoich oddanych przyjaciół, współpracowników i uczniów.

MAŁGORZATA KARKOCHA
PIOTR ROBAK

BIBLIOGRAFIA PRAC DRUKOWANYCH PROFESORA ZBIGNIEWA ANUSIKA

1983

1. [Rec.:] *Łojek Jerzy, Potomkowie Szczęsnego. Dzieje fortuny Potockich z Tulczyna 1799–1921*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1981, s. 325, „Przegląd Historyczny” 1983, t. LXXIV, z. 1, s. 184–188 (współautor: Stroynowski Andrzej).

1984

2. *Postać Jana III Sobieskiego w tradycji historycznej epoki saskiej*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1984, Folia Historica, z. 18, s. 3–15 (współautor: Anusik Małgorzata).
3. *Potocki Jerzy Michał h. Pilawa*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVIII, z. 1 (116), Wrocław–Warszawa–Kraków 1984, s. 44–47.

1985

4. *Jan III Sobieski w tradycji historycznej czasów stanisławowskich*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1985, Folia Historica, z. 22, s. 75–90 (współautor: Anusik Małgorzata).
5. *Książka o ks. Józefie Poniatowskim*, [Rec.:] *Skowronek Jerzy, Księżę Józef Poniatowski*, Wrocław 1984, s. 282, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1985, R. XXX, nr 3 (113), s. 266–270 (współautor: Stroynowski Andrzej).
6. *Struktura społeczna szlachty braclawskiej w świetle taryfy podymnego z 1629 roku*, „Przegląd Historyczny” 1985, t. LXXVI, z. 2, s. 233–253.

1986

7. *Postać Jana III Sobieskiego w zabytkach ikonograficznych XVIII w.*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1986, Folia Historica, z. 26, s. 133–141.
8. [Rec.:] *Zieliński Ryszard, Żelewski Roman, Olbracht Łaski. Od Kieżmarku do Londynu*, Warszawa 1982, ss. 235, il., „Rocznik Łódzki” 1984, t. XXXIV, [druk 1986], s. 302–305.

1987

9. *Radziwiłł Dominik Hieronim h. Trąby*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987, s. 176–178 (współautor: Stroynowski Andrzej).

10. Radziwiłł Hieronim Wincenty h. Trąby, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław-Warszawa-Kraków 1987, s. 188–190 (współautor: Stroynowski Andrzej).
11. Radziwiłł Maciej h. Trąby, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław-Warszawa-Kraków 1987, s. 285–288 (współautor: Stroynowski Andrzej).
12. Rakowski Marcin h. Trzywdar, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław-Warszawa-Kraków 1987, s. 526–527 (współautor: Stroynowski Andrzej).
13. [Rec.:] Durand Yves, *Vivre au pays au XVIIIe siècle. Essai sur la notion de pays dans l'ouest de la France*, Presses Universitaires de France, Paris 1984, ss. 340, „Kwartalnik Historyczny” 1986, R. XCIII, z. 3, [druk 1987], s. 875–880.

1988

14. RembIELIŃSKI Stanisław h. Lubicz, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1988, s. 85–87 (współautor: Stroynowski Andrzej).
15. [Rec.:] Chrościcki Juliusz A., *Sztuka i polityka. Funkcje propagandowe sztuki w epoce Wazów 1587–1668*, PWN, Warszawa 1983, ss. 278, „Rocznik Łódzki” 1986, t. XXXVI, [druk 1988], s. 249–253 (współautor: Stroynowski Andrzej).
16. [Rec.:] Mączak Antoni, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986, ss. 327, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1988, t. XL, z. 1, s. 193–199.
17. [Rec.:] Ossoliński Zbigniew, *Pamiętnik, opracował i wstępem poprzedził Józef Długosz*, PIW, Warszawa 1983, ss. 250, „Rocznik Łódzki” 1986, t. XXXVI, [druk 1988], s. 243–249.

1989

18. Radziwiłłowie w epoce saskiej. *Zarys dziejów politycznych i majątkowych*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1989, Folia Historica, z. 33, s. 29–58 (współautor: Stroynowski Andrzej).
19. Romanowicz (Seybut Romanowicz) Franciszek h. Lubicz, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1989, s. 590–592 (współautor: Stroynowski Andrzej).
20. *Życie polityczne miasta w latach 1501–1578*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. B. Baranowski, Łódź 1989, s. 97–110.
21. *Życie polityczne miasta w latach 1578–1655*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. Bohdan Baranowski, Łódź 1989, s. 138–143.
22. *Życie polityczne miasta w latach 1655–1793*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. Bohdan Baranowski, Łódź 1989, s. 144–158.
23. *Życie społeczno-polityczne w latach 1793–1866*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. B. Baranowski, Łódź 1989, s. 286–298.

1990

24. *Bibliografia prac drukowanych profesor doktor Zofii Libiszowskiej*, „Rocznik Łódzki” 1987, t. XXXVII, [druk 1990], s. 19–33 (współautorzy: Czarnocka Jolanta, Grobis Jerzy).
25. *Rościszewski Feliks h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 275–276 (współautor: Stroynowski Andrzej).
26. *Rościszewski Franciszek Ignacy h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 277–278 (współautor: Stroynowski Andrzej).
27. *Rościszewski Jan h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 279–280 (współautor: Stroynowski Andrzej).
28. *Rościszewski Piotr Paweł Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 281–282 (współautor: Stroynowski Andrzej).

1991

29. *Problemy majątkowe Radziwiłłów w XVIII w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1987, t. XLVIII, [druk 1991], s. 79–115 (współautor: Stroynowski Andrzej).
30. *Rudnicki Jan Gwalbert Bonawentura h. Lis*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 623–624 (współautor: Stroynowski Andrzej).
31. *Rudnicki Józef h. Rudnica*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 627–630 (współautor: Stroynowski Andrzej).

1992

32. *Cztery listy księcia Krzysztofa Zbaraskiego do prymasa Wawrzyńca Gembickiego z lat 1620–1623*, „Przegląd Historyczny” 1991, t. LXXXII, z. 3–4, [druk 1992], s. 469–479.
33. *Kontrowersje wokół składu personalnego Straży Praw. (Wpływ uwarunkowań międzynarodowych na sytuację wewnętrzną w Rzeczypospolitej w ostatniej fazie obrad Sejmu Czteroletniego*, [w:] *200 lat Konstytucji 3 Maja. Materiały z konferencji naukowej*, red. M. Pawlak, Bydgoszcz 1992, s. 93–116.
34. *Rybiński Jan Nepomucen h. Radwan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 332–334 (współautor: Stroynowski Andrzej).
35. *Rybiński Józef Ignacy Tadeusz h. Radwan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 334–338 (współautor: Stroynowski Andrzej).
36. *Rzeszotarski Jan h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 50–51 (współautor: Stroynowski Andrzej).

37. *Rzewuski Stanisław Ferdynand h. Krzywda*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 159–163 (współautor: Stroynowski Andrzej).
38. *Szwedzki dyplomata w Warszawie w dobie insurekcji kościuszkowskiej. Kilka uwag na marginesie książki J.Ch. Tolla, Powstanie kościuszkowskie w świetle korespondencji posła szwedzkiego*, „Zapiski Historyczne” 1992, t. LVII, z. 4, s. 97–113.
39. [Rec.:] *Sobieski Jakub, Peregrynacja po Europie (1607–1613). Droga do Baden (1638)*, opracował Józef Długosz, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 310, „Przegląd Historyczny” 1992, t. LXXXIII, z. 4, s. 761–773.

1993

40. *Misja polska w Sztokholmie w latach 1789–1795*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1993, ss. 179.
41. *Projekt polsko-szwedzkiego traktatu handlowego z 1790 roku*, „Przegląd Historyczny” 1993, t. LXXXIV, z. 2, s. 233–240.
42. *Próba rewindykacji polskich dóbr kulturalnych ze Szwecji w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Zapiski Historyczne” 1993, t. LVIII, z. 1, s. 7–22.
43. *Sesja naukowa w Instytucie Historii*, „Rocznik Łódzki” 1993, t. XL, s. 330–332.
44. *Wznowienie stosunków dyplomatycznych polsko-szwedzkich u progu obrad Sejmu Czteroletniego*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1993, Folia Historica, z. 49, s. 67–95.

1994

45. [Rec.:] *Wisner Henryk, Zygmunt III Waza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, ss. 263, „Zapiski Historyczne” 1994, t. LIX, z. 4, s. 150–155 [548–553].

1995

46. *O polską koronę. Dwór sztokholmski wobec kwestii sukcesji tronu w Polsce w dobie Sejmu Czteroletniego*, [w:] *Studia i materiały z dziejów nowożytnych*, red. K. Matwijowski, S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 1995, s. 147–167, Prace historyczne XIII.
47. [Rec.:] *Majewska Gabriela, Polityka handlowa Szwecji w latach 1720–1809*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe. Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych, Seria monografii nr 91, Zakład Naukowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, ss. 187, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1992/1995, t. LIII–LV, [druk 1995], s. 125–131.

1996

48. *Gustaw II Adolf*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 1996, ss. 297.

49. *Misja Antoniego Ponińskiego w Sztokholmie w 1733 roku. Przyczynek do dziejów walki o koronę polską w czasach przedostatniego bezkrólewia*, [w:] *Między barokiem a oświeceniem. Nowe spojrzenie na czasy saskie*, red. K. Stasiewicz, S. Achremczyk, Olsztyn 1996, s. 149–165.
50. *Nieznany list Mikołaja Zebrzydowskiego z czasów rokoszu sandomierskiego*, „Rocznik Łódzki” 1996, t. XLIII, s. 247–258.
51. *O szwedzki alians. Karta z dziejów stosunków politycznych pomiędzy Sztokholmem a Warszawą w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1996, Folia Historica, z. 57, s. 77–106.
52. *Organizacja i funkcjonowanie polskiej służby zagranicznej w latach 1764–1792 (Próba nowego spojrzenia)*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1996, Folia Historica, z. 58, s. 49–82.
53. *Rokowania o polsko-szwedzki traktat sojuszniczy w 1790 roku*, „Zapiski Historyczne” 1996, t. LXI, z. 2–3, s. 21–44 [177–200].
54. *Sierakowski Józef h. Dołęga*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVII, Warszawa–Kraków 1996, s. 270–277.

1997

55. *Siwicki Ignacy h. Korczak*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVII, Warszawa–Kraków 1997, s. 608–611.
56. *Szwedzki rywal Fryderyka Augusta. Gustaw III wobec projektów sukcesji tronu w Polsce w latach 1790–1792*, „Rocznik Łódzki” 1997, t. XLIV, s. 89–115.
57. [Rec.:] *Wisner Henryk, Władysław IV Waza*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995, s. 209, „Przegląd Historyczny” 1997, t. LXXXVIII, z. 3–4, s. 561–566.

1998

58. *Czy dwór berliński proponował Szwecji udział w drugim rozbiórze Polski? Przyczynek do dziejów stosunków pomiędzy Sztokholmem, Berlinem i Warszawą w latach 1789–1792*, [w:] *Oświeceni wobec rozbiorów Polski*, red. J. Grobis, Łódź 1998, s. 43–63.
59. *Dymitr Samozwaniec – wytwór bojarskiej opozycji. W związku z książką Danuty Czerskiej*, „Studia Historyczne” 1998, R. XLI, z. 1 (160), s. 91–98.

1999

60. *Kilka uwag o finansowych aspektach funkcjonowania polskiej służby zagranicznej w latach 1776–1792*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1999, Folia Historica, z. 64, s. 133–143.
61. *Sobański Mateusz h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIX, Warszawa–Kraków 1999, s. 432–433.

62. *Sobański Michał h. Junosza*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIX, Warszawa–Kraków 1999, s. 433–437.

2000

63. *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, ss. 609.
64. *Między Warszawą, Sztokholmem i Petersburgiem. Geneza rosyjskiej interwencji w Polsce w 1792 r. w świetle korespondencji ambasadora szwedzkiego w Petersburgu Curta von Stedingka*, [w:] *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich (Wrocław 15–18 września 1999 roku)*. Pamiętnik, t. II, cz. 1, Toruń 2000, s. 255–276.
65. *W cieniu rosyjskiego imperium. Zarys dziejów wewnętrznych i polityki zagranicznej Szwecji w latach 1718–1751*, „Acta Universitatis Lodziensis” 2000, Folia Historica, z. 69, s. 5–36.
66. *Zofia Libiszowska (1918–2000)*, „Rocznik Łódzki” 2000, t. XLVII, s. 269–272.

2001

67. *Dwór sztokholmski wobec wydarzeń w Holandii w latach 1785–1787*, [w:] *Gdańsk–Polska–Europa. Praca zbiorowa ofiarowana profesorowi doktorowi habilitowanemu Władysławowi Zajewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Kropidłowski, Gdańsk 2001, s. 87–101.
68. *Kłopoty pana sekretarza. Przyczynek do dziejów polskiej służby zagranicznej w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Acta Universitatis Lodziensis” 2001, Folia Historica, z. 70, s. 83–109.
69. *Polsko-szwedzkie stosunki dyplomatyczne w dobie insurekcji kościuszkowskiej*, [w:] *Czasy Kościuszki i Napoleona. Jan Zbigniew Lubicz-Pachoński jako badacz epoki*, red. Z. Janeczek, Katowice 2001, s. 277–298.
70. *Sołtan (Pereświat-Sołtan) Stanisław h. własnego*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XL, Warszawa–Kraków 2001, s. 365–370.
71. *Zabiegi dyplomacji szwedzkiej o zawarcie traktatu sojuszniczego z dworem madryckim. Przyczynek do dziejów kontrrewolucji w latach 1791–1792*, [w:] *Dyplomacja. Polityka. Prawo. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Henrykowi Kocójowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. I. Panic, Katowice 2001, s. 74–93.

2002

72. *Kontakty polityczne Jerzego Michała Potockiego ze Stanisławem Szczęsnym Potockim w latach 1786–1788*, „Zeszyty Wiejskie” (VI), z. 6, Łódź 2002, s. 105–119.
73. *Między Rosją i Francją. Zarys dziejów wewnętrznych i polityki zagranicznej Szwecji w latach 1751–1772*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2002, R. I, nr 2, s. 33–69.

74. *Senatorowie i dygnitarze koronni w latach 1587–1648. Kilka uwag na marginesie książki Krzysztofa Chłapowskiego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2002, R. I, nr 1, s. 163–188.
75. *Szlachta polska na Ukrainie w latach 1569–1648. Kilka uwag na marginesie książki Henryka Litwina*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2002, R. I, nr 2, s. 231–250.
76. *The Beginnings of Counterrevolutionary Policy of King Gustavus III: The Stockholm Court and Louis XVI's Unsuccessful Escape from Paris in June 1791*, „Studia Maritima” 2002, vol. XV, s. 93–136.
77. *Profesor Zofia Libiszowska (1918–2000)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2002, R. I, nr 1, s. 231–235.

2003

78. *Geneza i początki wojny szwedzko-rosyjskiej (kampania 1788 r.) w świetle korespondencji Gustawa III*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem*, t. II: *Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, red. J. Dumanowski, B. Dybaś, K. Mikulski, J. Poraziński i S. Roszak, Toruń 2003, s. 43–62.
79. *Gustaw III w obozie kontrrewolucji. Stanowisko dworu sztokholmskiego wobec sytuacji we Francji po nieudanej ucieczce Ludwika XVI z Paryża w czerwcu 1791 r.*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 1 (3), s. 113–155.
80. *Kongres zbrojny u granic Francji. Niespełniona nadzieja kontrrewolucji spod znaku Tuileriów w latach 1791–1792*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 2 (4), s. 111–179.
81. *Latyfundia panów na Tęczyźnie. Kilka refleksji w związku z książką Janusza Kurtyki*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 2 (4), s. 217–256.
82. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XVIII–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2003, Folia Historica, z. 77, s. 3–4.
83. *Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej Rzeczpospolita wielu wyznań, Kraków, listopad 2002 r.*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 1 (3), s. 283–287 (współautor: Gruntowska Lidia).
84. *Stosunki polsko-pruskie w dobie Sejmu Czteroletniego. Kilka refleksji w związku z książką Macieja Kucharskiego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2003, R. II, nr 1 (3), s. 207–233.
85. [Red.:] *Studia i szkice z historii XVIII–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2003, Folia Historica, z. 77, ss. 167.

2004

86. *Gustaw III i baron de Breteuil. Nieznana karta z dziejów sekretnej dyplomacji w latach 1790–1792*, „Zapiski Historyczne” 2004, t. LXIX, z. 2–3, s. 25–67.
87. *Kariery faworytów królewskich a kariery opozycjonistów w dobie panowania Zygmunta III (1587–1632)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2004, R. III, nr 2 (6), s. 5–62.

88. *Kilka rys na portrecie sławnego rokoszanina. Rzecz o najnowszej biografii Jerzego Sebastiana Lubomirskiego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2004, R. III, nr 1 (5), s. 145–191.
89. *Państwo i społeczeństwo francuskie pierwszej połowy XVII wieku w oczach Polaków odwiedzających Francję*, [w:] *Staropolski ogląd świata. Materiały z konferencji, Wrocław 23–24 października 2004 r.*, red. B. Rok i F. Wolański, Wrocław 2004, s. 107–127, *Prace historyczne* XXXVI.
90. *Polska kolonia katolicka w Sztokholmie w końcu XVIII wieku*, [w:] *Rzeczpospolita wielu wyznań. Materiały z międzynarodowej konferencji. Kraków, 18–20 listopada 2002*, red. A. Kaźmierczyk, A.K. Link-Lenczowski, M. Markiewicz i K. Matwijowski, Kraków 2004, s. 541–560.

2005

91. *Edukacja oświeconego księcia. Wychowanie i wykształcenie szwedzkiego następcy tronu, królewicza Gustawa (późniejszego Gustawa III)*, [w:] *Między barokiem a oświeceniem. Edukacja, wykształcenie, wiedza*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2005, s. 260–279.
92. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XVII–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodziensis” 2005, *Folia Historica*, z. 79, s. 3–5 (współautor: Głowacki Albin).
93. [Rec.:] *Skowron Ryszard, Olivares, Wazowie i Bałtyk. Polska w polityce zagranicznej Hiszpanii w latach 1621–1632*, *Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica”, Kraków 2002*, ss. 322, „Przegląd Nauk Historycznych” 2005, R. IV, nr 1 (7), s. 157–174.
94. [Rec.:] *Zajewski Władysław, Wolne Miasto Gdańsk pod znakiem Napoleona*, *Wydawnictwo LITTERA, Olsztyn 2005*, ss. 246, „Przegląd Nauk Historycznych” 2005, R. IV, nr 2 (8), s. 191–200.
95. [Red.:] *Studia i szkice z historii XVII–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodziensis” 2005, *Folia Historica*, z. 79, ss. 157 (współredaktor: Głowacki Albin).

2006

96. *Kariery ulubieńców Zygmunta III. Rola polityki nominacyjnej króla w kreowaniu elity władzy w Rzeczypospolitej w latach 1587–1632*, [w:] *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne Rzeczypospolitej XV–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz i R. Skowron, Kraków 2006, s. 215–244.
97. *Karol XII*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006, ss. 383.
98. *Problemy życia codziennego na placówce dyplomatycznej w końcu XVIII wieku*, [w:] *Między barokiem a oświeceniem. Radości i troski życia codziennego*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2006, s. 103–121.

99. *Racje króla czy racje państwa? Rzut oka na politykę zagraniczną Szwecji w dobie panowania Karola XII (1697–1718)*, [w:] *Między Lwowem a Wrocławiem. Księga Jubileuszowa Profesora Krystyna Matwijowskiego*, red. B. Rok i J. Maroń, Toruń 2006, s. 705–724.
100. *Strasser Ludwik h. własnego*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006, s. 197–199.
101. *Strasz (Odrowąż Strasz) Michał z Białaczowa h. Odrowąż*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLIV, Warszawa–Kraków 2006, s. 210–213.
102. *Zbarascy i Kalinowscy. Karta z dziejów wielkiej własności ziemskiej na kresach Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem*, t. III: *Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. K. Mikulski i A. Zielińska-Nowicka, Toruń 2006, s. 74–105.

2007

103. *Jerzy Michał Potocki i jego misja dyplomatyczna w Sztokholmie w latach 1789–1795*, [w:] *Ród Potockich w odmęcie historii (XVII–XX w.)*, red. Z. Janeczek, Katowice 2007, s. 67–80.
104. *Polacy o Szwedach w drugiej połowie XVIII wieku. Kilka refleksji w związku z książką Gabrieli Majewskiej, „Przegląd Nauk Historycznych” 2006, R. V, nr 2 (10)*, [druk 2007], s. 225–255.
105. *Racja stanu, czy inne racje? Polityka zagraniczna Szwecji w latach 1697–1792*, [w:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 373–401.
106. *Słowo wstępne*, [w:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 7–12.
107. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2007, Folia Historica, z. 81, s. 3–5 (współautor: Głowacki Albin).
108. *Stosunki polsko-szwedzkie w początkach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764–1774)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2006, R. V, nr 1 (9), [druk 2007], s. 137–170.
109. *Unia polsko-szwedzka w końcu XVI wieku*, [w:] *Rzeczpospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?*, red. B. Dybaś, P. Hanczewski i T. Kempa, Toruń 2007, s. 129–153.
110. *Własność ziemska w województwie kijowskim w świetle rejestru poborowego z 1628 roku*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem*, t. IV: *Życie gospodarcze Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Wijaczka, Toruń 2007, s. 81–112.
111. [Red.:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, ss. 518.

112. [Red.:] *Studia i szkice z historii XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodziensis” 2007, Folia Historica, z. 81, ss. 227 (współredaktor: Głowacki Albin).

2008

113. *Glosa do dziejów rodu książąt Ostrogskich*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2008, R. VII, nr 1, s. 127–210.
114. *Hans Axel von Fersen i jego misja dyplomatyczna na dworze cesarskim w 1791 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2008, R. VII, nr 2, s. 61–112.
115. *Partia „czapek” i początki liberalizmu w Szwecji*, [w:] *Liberalizm w Europie*, red. E. Wiśniewski, Łódź 2008, s. 21–39.
116. *Rok 1908. Klas Pontus Arnoldson (1844–1916)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 54–57.
117. *Rok 1908. Fredrik Bajer (1837–1922)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 58–61.
118. *Rok 1921. Karl Hjalmar Branting (1860–1925)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 97–102.
119. *Rok 1921. Christian Lous Lange (1869–1938)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 103–106.
120. *Rok 1930. Lars Olof Jonathan Söderblom (1866–1931)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 140–145.
121. *Rok 1961. Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld (1905–1961)*, [w:] *Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla*, red. W. Michowicz i R. Łoś, Łódź 2008, s. 240–244.
122. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodziensis” 2008, Folia Historica, z. 83, s. 3–5 (współautor: Głowacki Albin).
123. [Rec.:] *Froese Wolfgang, Historia państw i narodów Morza Bałtyckiego, tłumaczenie Maciej Dorna, Ewa Płomińska-Krawiec, Katarzyna Śliwińska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, ss. 324*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2008, R. VII, nr 2, s. 169–187.
124. [Red.:] *Studia i szkice z historii XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik i A. Głowacki, „Acta Universitatis Lodziensis” 2008, Folia Historica, z. 83, ss. 239 (współredaktor: Głowacki Albin).

2009

125. *Czy na pewno pierwsza? Kilka uwag o konstytucjach szwedzkich XVIII wieku*, [w:] *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Reminiscencje w 220. rocznicę uchwalenia*, red. J.A. Daszyńska, Łódź 2009, s. 183–208.

126. *Dwór sztokholmski wobec Wielkiej Brytanii w latach 1787–1792*, [w:] *Per saecula. Dyplomacja – gospodarka – historiografia. Studia ofiarowane Profesorowi Edwardowi Alfredowi Mierzwie w 45. rocznicę pracy naukowej*, red. B. Krysztopa-Czupryńska i A. Korytko, Olsztyn–Piotrków Trybunalski 2009, s. 65–80.
127. *Gustaw II Adolf*, wydanie drugie poprawione, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2009, ss. 360.
128. *Latyfundia ksiąząt Zbaraskich w XVI i XVII wieku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2009, R. VIII, nr 1, s. 17–77.
129. *Latyfundium ksiąząt Koreckich w XVI i XVII wieku*, [w:] *Folwark – wieś – latyfundiium. Gospodarstwo wiejskie w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Muszyńska, S. Kazusek i J. Pielas, Kielce 2009, s. 57–81.
130. *O ksiązętach Wiśniowieckich i czasach, w których żyli. Suplement do monografii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2009, R. VIII, nr 2, s. 149–245.
131. *Obraz Szwecji u schyłku XVIII wieku w świetle korespondencji dyplomatów polskich z placówki w Sztokholmie*, [w:] *Staropolski ogląd świata. Rzeczpospolita między okcydentalizmem a orientalizacją*, t. II: *Przestrzeń wyobrażeń*, red. F. Wołański i R. Kołodziej, Toruń 2009, s. 174–193.
132. *Rzeczpospolita wobec wojny wschodniej (1787–1792) i wojny szwedzko-rosyjskiej (1788–1790)*, [w:] *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVIII wieku*, red. R. Skowron, Kraków 2009, s. 145–186.
133. [Rec.:] *Nawrot Dariusz, Litwa i Napoleon w 1812 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 792, „Przegląd Historyczny” 2009, t. C, z. 4, s. 849–857.

2010

134. *Działalność polityczna Jerzego Michała Potockiego w latach 1776–1789. Kariera przedstawiciela opozycji w dobie współrzędów królewsko-ambadorskich*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, R. IX, nr 2, s. 55–89.
135. *Kasztelan krakowski Jerzy ks. Zbaraski (1574–1631). Szkic do portretu antyregalisty*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, R. IX, nr 1, s. 55–138.
136. *Laudacja wygłoszona w dniu 24 maja 2010 r. z okazji odnowienia doktoratu profesora Jakuba Goldberga*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, R. IX, nr 1, s. 261–265.
137. *Przykład szwedzki – konfederacja z Anjala*, [w:] *Król a prawo stanów do oporu*, red. M. Markiewicz, E. Opaliński i R. Skowron, Kraków 2010, s. 163–180.
138. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XV–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2010, Folia Historica, z. 85, s. 3–5.
139. *Życiorys naukowy profesora Jakuba Goldberga*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, R. IX, nr 1, s. 257–261.

140. [Red.:] *Studia i szkice z historii XV–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2010, Folia Historica, z. 85, ss. 254.

2011

141. *Gustaw II Adolf i reformy wojskowe w Szwecji*, [w:] *Organizacja armii w nowożytnej Europie: struktura – urzędy – prawo – finanse*, red. K. Łopatecki, Zabrze 2011, s. 277–292.
142. *Laudacja wygłoszona w dniu 22 maja 2011 r. z okazji odnowienia doktoratu profesora Władysława Zajewskiego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2011, R. X, nr 1, s. 262–266.
143. *Od liberała do despoty. Ewolucja postawy Gustawa III w latach 1771–1792*, [w:] *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Z. Anusik, Łódź 2011, s. 153–194.
144. *Odnowione doktoraty. Profesor Władysław Zajewski*, „Kronika. Pismo Uniwersytetu Łódzkiego” 2011, R. XXI, nr 3/4 (125/126), s. 15–17.
145. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XVII–XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2011, Folia Historica, z. 86, s. 3–5.
146. *Słowo wstępne*, [w:] *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Z. Anusik, Łódź 2011, s. 5–9.
147. *Struktura własności ziemskiej w powiecie pilzneńskim w roku 1629*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2011, R. X, nr 2, s. 69–108.
148. *Studia i szkice staropolskie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, ss. 853.
149. *„Sławnej pamięci senator niezrównany”. Ideowe i artystyczne przesłanie kaplicy i pomnika księżąt Zbaraskich przy kościele dominikanów w Krakowie*, [w:] *Fundator i mecenas. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz i J. Urwanowicz, Białystok 2011, s. 99–131 (współautor: Karkocha Małgorzata).
150. *Profesor Jakub Goldberg (1924–2011)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2011, R. X, nr 2, s. 227–231.
151. *Własność ziemska w województwie wołyńskim w 1570 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2011, R. X, nr 1, s. 23–69.
152. *Życiorys naukowy profesora Władysława Zajewskiego*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2011, R. X, nr 1, s. 256–261.
153. [Red.:] *Studia i szkice z historii XVII–XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2011, Folia Historica, z. 86, ss. 264.
154. [Red.:] *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Z. Anusik, Łódź 2011, ss. 341.

2012

155. *Działalność polskiej misji dyplomatycznej w Sztokholmie w dobie konfederacji targowickiej i sejmu grodzieńskiego (lipiec 1792 r. – listopad 1793 r.)*, [w:] *Sic erat in fatis. Studia i szkice historyczne dedykowane Profesorowi Bogdanowi Rokowi*, red. E. Kościk, R. Żerelik, P. Badyńska, F. Wolański, t. II, Toruń 2012, s. 163–190.
156. *Fenomen Iwana Mazepy w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, [w:] *Mity i stereotypy w dziejach Polski i Ukrainy*, red. A. Czyżewski, R. Stobiecki, T. Toborek, L. Zaszkiłniak, Warszawa–Łódź 2012, s. 224–248.
157. *Gustav III's coup d'etat of 19 August 1772. The end of the „Age of Liberty” in Sweden*, „Sarmatia Europaea. Polish Review of Early Modern History” 2011/2012, vol. II, s. 47–64.
158. *Kasztelan krakowski Jerzy ks. Zbaraski wobec króla Zygmunta III i problemów politycznych Rzeczypospolitej w latach 1621–1631*, [w:] *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz i J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 499–552.
159. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XII–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2012, Folia Historica, z. 88, s. 3–6.
160. *Własność ziemska w powiecie sandomierskim w roku 1629*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2012, R. XI, nr 2, s. 25–80.
161. [Rec.:] *Szelągowska Krystyna, My Norwegowie. Tożsamość narodowa norweskich elit w czasach nowożytnych*, Wydawnictwo Avalon, Kraków 2011, ss. 399, „Przegląd Nauk Historycznych” 2012, R. XI, nr 1, s. 171–187.
162. [Red.:] *Studia i szkice z historii XII–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2012, Folia Historica, z. 88, ss. 254.

2013

163. *Ludność zależna w sandomierskich dobrach ksiąząt Zasławskich w 1629 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2013, R. XII, nr 2, s. 5–39.
164. *Monarchistyczny zamach stanu Gustawa III z 19 sierpnia 1772 r. Geneza, przebieg, konsekwencje*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2013, R. XII, nr 1, s. 91–121.
165. *Parlamentarne doświadczenia Jerzego Michała Potockiego*, [w:] *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013, s. 437–454.
166. *Polacy na Kremlu. Stosunki Rzeczypospolitej z państwem moskiewskim w dobie „wielkiej smuty” w świetle polskich podręczników i syntez akademickich z lat 1965–2012*, [w:] *Łódź, Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w podręcznikach do nauczania historii*, red. Z. Anusik, M. Karkocha, J. Kita i E. Wiśniewski, Łódź 2013, s. 33–58 (współautor: Karkocha Małgorzata).
167. *Słowo wstępne*, [w:] *Łódź, Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w podręcznikach do nauczania historii*, red. Z. Anusik, M. Karkocha, J. Kita i E. Wiśniewski, Łódź 2013, s. 5–7.

168. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z historii XV–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2013, Folia Historica, z. 90, s. 3–6.
169. [Rec.:] *Kosińska Urszula, August II w poszukiwaniu sojusznika. Między aliansem wiedeńskim i hanowerskim (1725–1730)*, Warszawa 2012, ss. 557 + 7, „Przegląd Nauk Historycznych” 2013, R. XII, nr 2, s. 263–281.
170. [Red.:] *Łódź, Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w podręcznikach do nauczania historii*, red. Z. Anusik, M. Karkocha, J. Kita i E. Wiśniewski, Łódź 2013, ss. 338.
171. [Red.:] *Studia i szkice z historii XV–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2013, Folia Historica, z. 90, ss. 214.

2014

172. *Dzieje Sieradza na tle dziejów Rzeczypospolitej w XVIII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, s. 293–316.
173. *Mieszkańcy Sieradza w XVIII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, s. 371–388.
174. *Przestrzeń miejska Sieradza w XVIII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, s. 317–335.
175. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do początku XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2014, Folia Historica, z. 92, s. 3–5.
176. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do końca XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2014, Folia Historica, z. 93, s. 3–8.
177. *Władze miasta i ich funkcjonowanie w XVIII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, s. 337–370.
178. *Wstęp*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, s. 13–19.
179. [Rec.:] *Filipczak Witold, Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, ss. 674, „Przegląd Nauk Historycznych” 2014, R. XIII, nr 1, s. 273–284.
180. [Rec.:] *Pielas Jacek, Podziały majątkowe szlachty koronnej w XVII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2013, ss. 401, „Przegląd Nauk Historycznych” 2014, R. XIII, nr 2, s. 189–201.
181. [Red.:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Łódź–Sieradz 2014, ss. 480.
182. [Red.:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do początku XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2014, Folia Historica, z. 92, ss. 206.
183. [Red.:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do końca XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2014, Folia Historica, z. 93, ss. 204.

2015

184. *Garwascy herbu Grzymała w XV–XVII wieku. Przyczynek do dziejów i genealogii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, R. XIV, nr 2, s. 25–83.
185. *Próby ożywienia polsko-szwedzkiej wymiany handlowej w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego*, „Studia Maritima” 2015, vol. XXVIII, s. 75–88.
186. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do połowy XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2015, Folia Historica, z. 94, s. 5–7.
187. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2015, Folia Historica, z. 95, s. 5–8.
188. *Z dziejów stosunków polsko-szwedzkich w dobie przedostatniego bezkrólewia w historii Rzeczypospolitej (1733–1735)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, R. XIV, nr 1, s. 5–31.
189. [Rec.:] *Maroszek Józef, Dzieje województwa podlaskiego do 1795 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013, ss. 757, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, R. XIV, nr 1, s. 214–233.
190. [Rec.:] *Skowron Ryszard, Pax i Mars. Polsko-hiszańskie relacje polityczne w latach 1632–1648*, Uniwersytet Śląski w Katowicach. Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica”, Kraków 2013, ss. 358, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, R. XIV, nr 2, s. 290–309.
191. [Red.:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych od starożytności do połowy XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2015, Folia Historica, z. 94, ss. 202.
192. [Red.] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych XVI–XX wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodzianensis” 2015, Folia Historica, z. 95, ss. 210.

2016

193. *Elita władzy w Sieradzu w czasach panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego*, „Rocznik Łódzki” 2016, t. LXIV, s. 81–99.
194. *France in Sweden's Foreign Policy in the Era of Gustav III's Reign (1771–1792)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, ss. 568.
195. *Księżęta Jerzy i Krzysztof Zbarascy wobec problemów południowo-wschodniego pogranicza Rzeczypospolitej w drugim i trzecim dziesięcioleciu XVII wieku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 2, s. 127–189.
196. *Mieszkańcy Sieradza w XVII i XVIII wieku – studium demograficzne*, „Zeszyty Wiejskie” (XXII), z. 22, Łódź–Warszawa 2016, s. 391–399.
197. *Obrazy Michała Stachowicza w kościele parafialnym w Rembieszycach*, [w:] *Acta artis. Studia ofiarowane profesor Wandzie Nowakowskiej*, red. A. Pawłowska, E. Jedlińska, K. Stefański, Łódź 2016, s. 195–211 (współautor: Karkocha Małgorzata).

198. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych XVI–XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2016, Folia Historica, z. 96, s. 5–8.
199. *Szwecja wobec rozdwojonej elekcji w Rzeczypospolitej w 1733 roku*, [w:] *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, red. M. Markiewicz, D. Rolnik i F. Wołański, Katowice 2016, s. 409–429.
200. *W oczekiwaniu na przelot. Wojna pruska z lat 1626–1629 w planach politycznych Gustawa II Adolfa*, [w:] *Archaeologia et Pomerania. Studia ofiarowane prof. Tadeuszowi Grabarczykowi w 70. rocznicę urodzin i 45-lecie pracy naukowej*, Łódź 2016, s. 393–401.
201. *Wydarzenia we Francji w pierwszych miesiącach rewolucji (maj–październik 1789 r.) w świetle doniesień ambasadora Szwecji w Paryżu (Wersalu) Erika Magnusza Staëla von Holsteina*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 1, s. 85–127.
202. *Z dziejów parafii Rembieszycy w XV–XVIII wieku*, [w:] *O przeszłości: czasy, miejsca, ludzie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Jadwidze Muszyńskiej*, red. W. Kowalski, Kielce 2016, s. 97–113 (współautor: Karkocha Małgorzata).
203. [Rec.:] *Korespondencja Krzysztofa księcia Zbaraskiego koniuszego koronnego 1612–1627*, opracowała Anna Filipczak-Kocur, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2015, ss. 255, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 1, s. 350–370.
204. [Rec.:] *Korytko Andrzej, „Na których opiera się Rzeczpospolita”. Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2015, ss. 484, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 2, s. 349–368.
205. [Red.:] *Studia i szkice z dziejów Polski i powszechnych XVI–XXI wieku*, red. Z. Anusik, „Acta Universitatis Lodziensis” 2016, Folia Historica, z. 96, ss. 250.

Opracowała MAŁGORZATA KARKOCHA

MARIUSZ MARKIEWICZ
Uniwersytet Jagielloński

PAŃSTWO NOWOŻYTNE KILKA REFLEKSJI HISTORYKA

Na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych w większości podmiotów politycznych biorących aktywny udział w polityce zagranicznej zaczęły zachodzić zmiany w ich organizacji. Historycy dostrzegają to zjawisko i określają je najczęściej jako kształtowanie się absolutyzmu, państw czy monarchii narodowych bądź wreszcie państw fiskalno-militarnych czy militarno-fiskalnych. Przyczyną tego procesu były zmiany w sposobie prowadzenia wojny, które dokonały się w XV stuleciu. Wielu historyków przyjęło określenie anglosaskie i nazywa je rewolucją militarną, jednakże badacze, którzy zajmują się historią wojskowości i analizują sposoby prowadzenia wojny w czasach nowożytnych używają tego pojęcia w wielu innych przypadkach. Nie ulega wątpliwości, że od XV do końca XVIII w. nastąpiło wiele zmian, ale nie zmieniła się zasada, że wojna została złożona w ręce „zawodowców”. Zawodowe oddziały występowały już w średniowieczu, ale główną siłą militarną pozostawała wówczas armia rycerska wspomagana milicją miejską, jednak w XV w. poniosła ona szereg spektakularnych klęsk. Wielkie wrażenie w Europie Zachodniej wywołała bitwa pod Nancy w 1477 r., gdzie świetna armia burgundzka, uzupełniona zawodowymi żołnierzami została rozgromiona przez piechotę szwajcarską, a ostatni męski przedstawiciel książąt Burgundii w niej poległ. Na polach bitew zaczęła królować uszykowana w głębokie szyki, uzbrojona w piki piechota. Rewolucyjne zmiany dokonały się także w sztuce oblężniczej, niezdołane średniowieczne fortece poddawały się po kilkugodzinnym ostrzale artyleryjskim – w konsekwencji władcy zaczęli budować nowoczesne fortece przystosowane do walki artyleryjskiej. Bardzo często podaje się przykład fortecy Monte San Giovanni, która wytrzymała siedmioletnie oblężenie, natomiast armaty króla Francji Karola VIII zniszczyły jej mury w ciągu ośmiu godzin. Ekspansja kolonialna i związane z nią konflikty pomiędzy państwami europejskimi zmusiły je z kolei do budowy coraz większych i lepiej uzbrojonych okrętów. Czasy

nowożytnie to zarazem epoka dworów, budowy rezydencji i mecenatu, w której to dziedzinie również rywalizowali władcy europejscy.

Konsekwencją przekształcenia sposobów prowadzenia wojny było zapotrzebowanie na pieniądze, jeden z historyków określił ten proces jako zmianę państwa domeny na państwo podatków. Państwo domeny praktycznie powinno się obywać bez podatków, gdyż jego siłę militarną stanowiło rycerstwo, a domena powinna dostarczyć środków na inne wydatki, np. dyplomację. Natomiast wspomniane zmiany w prowadzeniu wojny wymagały pieniędzy, istniało powiedzenie „nie ma pieniędzy, nie ma Szwajcarów”, nie można więc było prowadzić działań wojennych. W takiej sytuacji władcy europejscy podjęli szereg działań mających na celu zwiększenie ich dochodów. Problem nakładania podatków, szczególnie na uprzywilejowane warstwy społeczne – przede wszystkim szlachtę – nie był prosty, gdyż o tej sprawie w całej Europie decydowały przedstawicielstwa stanowe. Rozwiązaniem okazały się podatki pośrednie wprowadzane w wielu państwach europejskich, takie jak cła i akcyzy.

Nastąpił proces konsolidacji domeny rozpoczęty w Kastylii, polegający na odbieraniu ich magnatom, którzy kiedyś pożyczili pieniądze Koronie, ale odzyskali je już z nawiązką. W krajach protestanckich konfiskowano ziemie klasztorne, a w katolickich zmuszano do opodatkowania Kościoła katolickiego. Francja i kraje rządzone przez Habsburgów rozwinęły sprzedaż urzędów, jedne przynosiły dochód i były traktowane jako inwestycja, inne zaspokajały snobistyczne ambicje. Ponadto sprzedawano monopole i przywileje ekonomiczne oraz podjęto prowadzenie polityki gospodarczej, nazywanej najczęściej merkantylizmem, w celu zwiększenia dochodu skarbu. Bardzo istotne w rywalizacji międzynarodowej w czasach nowożytnych było posiadanie przez państwo systemu finansowego z bankiem narodowym, giełdą papierów wartościowych i innymi tego typu instytucjami. Takie warunki spełniały tylko Zjednoczone Prowincje i Wielka Brytania, gdyż wojna była tam możliwa wyłącznie dzięki zaciąganym pożyczkom. Ściąganie pieniędzy było możliwe jedynie poprzez rozbudowanie nowego typu administracji, gdyż ta średnio-wieczna nie nadawała się do tego celu. Już w XVI w. Europa podzieliła się na wielkie mocarstwa i mniejsze kraje, te pierwsze charakteryzowały się tym, że brały udział w ekspansji kolonialnej. Przy tym posiadanie kolonii i udział w handlu światowym nie wymuszały zasadniczych reform w organizacji państwa. Najlepszym tego przykładem jest powstanie w drugiej połowie XVI w. Zjednoczonych Prowincji, których ustrój w prostej linii wywodzi się ze średniowiecza. Imperium hiszpańskie także nie przechodziło istotnych reform, a jego centrum stanowiła Kastylia gruntownie zreformowana przez Ferdynanda Aragońskiego i Izabelę Kastylijską. Dopiero Burboni zaczęli w XVIII w.

wprowadzać tu administrację na wzór francuski. W Anglii, a potem Wielkiej Brytanii, zbudowano cieszące się dużym autorytetem urzędy akcyzy i celny, pozostawiając całą średniowieczną administrację. Natomiast reformy przeprowadzone we Francji w XVII w. pozwoliły temu państwu przejąć tak dużą część dochodów kraju, że podjęło ono długą walkę o dominację nad Europą.

Wojna trzydziestoletnia rozpoczęła szereg konfliktów. Angażowały one państwa na całym kontynencie, zainicjowano także stosowaną na szeroką skalę politykę subsydiów. Mocarstwa europejskie finansowały swoich sojuszników, ci z kolei chcieli przy tej okazji realizować własne interesy. Znaczący prowadzenia wojny w tym czasie konstatacja, że kto ma pieniądze bez problemu organizuje armię. Europa ówczesna pełna była bezrobotnych oficerów i potencjalnych najemników.

W takiej sytuacji politycznej szereg mniejszych państw europejskich musiał podjąć głębokie reformy, aby zachować swoją podmiotowość, aby wręcz nie zniknąć z mapy politycznej. Jednym z pierwszych krajów, który przeprowadził głębokie reformy państwa w nowym duchu, była Szwecja Gustawa Adolfa. Uporządkowano centralną administrację, obok sądu najwyższego i kancelarii powstało w jej ramach centralne Kolegium Obrachunkowe, które przejęło dochody państwa. Utworzono także najwyższy sąd dla wojska oraz przejęto kontrolę nad konsystorzem, a rada królewska stała się nie zebraniem arystokratów, ale urzędników. Reforma administracji umożliwiła znaczne zwiększenie dochodów Korony, do tego dochodziły wpływy z ceł pruskich oraz bogactwa naturalne Szwecji – rudy miedzi i żelaza. Te ostatnie dziedziny gospodarki były budowane za pomocą kapitałów i z wykorzystaniem specjalistów holenderskich. Zapotrzebowanie na miedź było bardzo duże, gdyż bito z niej monety, a ponadto miedzianą blachą zaczęto obijać części cennych okrętów i statków, pływających po morzach tropikalnych, znajdujące się pod wodą. Dużym atutem Szwecji była jej organizacja społeczna, która wymagała od chłopów obowiązkowej służby wojskowej. Oczywiście Szwecja dysponowała świetnie wyszkoloną armią, która jednak nawet po wprowadzeniu często opisywanych reform była zbyt mała, aby aktywnie uczestniczyć w wojnie trzydziestoletniej. W tej sytuacji rząd szwedzki uczynił to, co rządy robiły w tych czasach – zaciągał pożyczki, sprzedawał królewskoczyżny. Ale dopiero wysłanie armii z kraju do Rzeszy umożliwiło rozwiązanie problemu, gdyż źródłem dochodu stał się właśnie ten kraj. Geoffrey Parker podkreśla, że podczas wojny trzydziestoletniej rozwinęła się idea „kontraktów generalnych” zawieranych pomiędzy władcami a – jak ich dzisiaj nazywamy – „panami wojny”. Po otrzymaniu zaliczki i podpisaniu kontraktu dowódca – przedsiębiorca – organizował armię i utrzymywał ją z terytorium, na którym stacjonował,

konfiskując żywność i potrzebne materiały. W rezultacie żołnierze otrzymywali dwie trzecie żołdu w naturze. Do tego wszystkiego Szwecja uzyskała subsydlum od Francji, co pozwoliło jej w XVII w. zbudować pozycję mocarstwa w Europie Środkowej.

Innym przykładem państwa, które w tej sytuacji politycznej i militarnej zrobiło karierę, były Prusy. Historycy odchodzą od starej wizji historycznej szkoły pruskiej, która podkreślała wyjątkową rolę tego państwa i pokazywała jego kształtowanie jako typową budowę tego typu organizmu. Podkreśla się raczej, że polityka wielkiego elektora wynikała z konieczności, gdyż aby przetrwać podczas wojny trzydziestoletniej musiał zbudować odpowiednią armię, a co za tym idzie stworzyć administrację do ściągania podatków. Podkreśla się tu także rolę Francji, dla której Prusy były wygodnym narzędziem do szachowania Habsburgów czy Szwecji. W Prusach, po pierwsze, tradycyjna Tajna Rada została przetworzona na centralny organ administracyjny; wydzielono w nim sprawy związane z wojskiem, finansami i sądownictwem. Utworzono także organy administracji lokalnej, gdzie wysyłano komisarzy, z biegiem czasu w ich miejsce powstały stale funkcjonujące urzędy. Na poziomie lokalnym funkcjonowało trzech urzędników, którzy zajmowali się miastami, domeną przynoszącą w XVII stuleciu ok. 50% dochodów państwa (w wieku XVIII ponad 30%). Powołany został także urzędnik zajmujący się szlachtą – Landrat, który był w zasadzie przedstawicielem lokalnej szlachty i pochodził z danego terenu, pozostali dwaj byli wysyłani na obcy sobie teren i twardo realizowali politykę fiskalną księcia. Oczywiście to nie wystarczało i elektor – tak jak władcy pozostałych państw europejskich – musiał zaciągać długi, ale czynił to najczęściej u własnych oficerów i urzędników, którym po prostu nie płacił pensji czy żołdu. Posiadał także indywidualnych kredytatorów, którym dawał pod zastaw pewne podatki. Zbudowanie biurokracji oraz inne dochody pozwoliły elektorowi na wystawienie armii liczącej ok. 30 tysięcy żołnierzy, co umożliwiło mu aktywny udział w polityce i wojnie.

Wielka kariera Prus rozpoczęła się w wieku XVIII, kiedy zbladła gwiazda Szwecji. Po rozrzutnych rządach Fryderyka III, który jednak koronował się na króla w Prusach, władzę objął Fryderyk Wilhelm I. Król znany był ze skąpstwa, lwią część dochodów przeznaczał na rozbudowę armii, jednocześnie zaś prowadził ostrożną i pokojową politykę zagraniczną. W tym czasie wprowadzony został w organizacji armii system kantonalny. Każdy kanton miał wystawić odpowiednią liczbę rekrutów pochodzących z chłopów, co przypominało trochę system szwedzki. Szlachta pochodząca z odpowiednich kantonów obejmowała stanowiska oficerskie, a król zapewnił jej praktycznie monopol w korpusie oficerskim i wśród najważniejszych urzędników. Armia stała się najważniejszą instytucją w państwie, miała też bezpośredni udział

w produkcji, gdyż żołnierze po przeszkoleniu byli urlopowani, szczególnie w okresie zniw, ale zarazem nie tylko rzemieślnicy podczas przepustki pracowali w manufakturach. Wynikało to z tego, że na urlopie żołnierze musieli się utrzymywać sami. Następnym król, Fryderyk II, rozpoczął aktywną i ryzykowną politykę zagraniczną włączając się w wojnę o sukcesję austriacką. Wspomnieć należy jeszcze, że po pokoju zawartym wiosną 1742 r., jednym z jego celów było odbudowanie armii, ale do tego potrzebne były pieniądze, których nie miał skąd pożyczyć. Nie było chętnych kredytodawców w kraju i za granicą, a brytyjskie i holenderskie rynki finansowe były przed nim zamknięte, gdyż te kraje popierały Marię Teresę. Na szczęście król pruski potrzebny był Francji i ta udzieliła mu wsparcia oraz zawarła z nim sojusz. W rezultacie, jak wiadomo, w wyniku tej wojny Fryderyk II otrzymał Śląsk, z którym to faktem nie chciała pogodzić się Austria, natomiast we Francji powstało przysłowie „travaller pour le roi de Prusse” – „pracować dla króla Prus”, co wynikało z tego, że podjęto wielki wysiłek militarny bez widocznych korzyści. Niedługo jednak nadszedł czas prawdziwej próby dla Prus – wojna siedmioletnia. Przebieg jej jest dobrze znany, ale przypomnijmy, że źródła pieniędzy, które otrzymywał król, pochodziły, po pierwsze z dochodów z własnego władztwa, gdzie zwiększano systematycznie podatki, po drugie z rabunkowej gospodarki w krajach okupowanych, przede wszystkim bogatej Saksonii, po trzecie z fałszowania monet polskich za pomocą stempli znalezionych w Dreźnie i wreszcie po czwarte z subsydiów brytyjskich. Wielu historyków uważa przy tym, że dla Fryderyka II wojna była i tak przegrana, ale uratował go „cud domu brandenburskiego”.

W czasach nowożytnych mówi się czasem o krajach, które przeżyły wtedy wielką przygodę i ich znaczenie było o wiele większe, niż zakładał to ich potencjał ekonomiczny i ludnościowy. To przygody Portugalii, Szwecji i Prus, gdyż państwo powstałe w XIX w. było całkiem inne niż to zbudowane przez wielkiego elektora i osiemnastowiecznych władców – pod uderzeniem Napoleona rozpadło się jak zamek z piasku. Zastanawiam się, czy nie można by powiedzieć czegoś podobnego o państwie sabaudzkim, które zjednoczyło Włochy, zresztą tak jak Prusy w wieku XIX zjednoczyły Niemcy.

Państwo sabaudzkie, nazywane Piemontem, ukształtowało się w drugiej połowie XVI w. podczas panowania Emanuela Filiberta (1559–1580). Tak naprawdę jednak państwo to stało się aktywnym podmiotem politycznym dopiero w XVIII stuleciu. Nieliczna armia, licząca na początku XVIII w. ok. 6 tysięcy żołnierzy została rozbudowana podczas wojny o tron polski do liczby 40 tysięcy, a podczas wojny o sukcesję austriacką do 55 tysięcy. Tak wysokie liczby można było osiągnąć wprowadzając, podobnie jak w Europie Wschodniej, przymusowy pobór rekruta. Tak jak w innych omawianych tu państwach

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

